

із найближчих соратників і співробітників його друкарні. Протягом двох років на кошти друкаря навчався живописному мистецтву у відомого львівського художника Лаврентія (Лавриша, Лавриська) Пилиповича Пухали. Крім цього ремесла, як свідчить текст мирової угоди, підписаної 26 лютого 1583 року між Г. та *I. Федоровим*, "... навчався... малярства..., столярства, форшнайдерства (різби на дереві. – *O. П.*), вирізування на сталі літер та інших речей, а також друкарства...". Виконав шрифти для острозьких видань *I. Федорова*, а також, можливо, дошки орнаментних прикрас для них. У 1582 р. без дозволу друкаря поїхав у Вільно, де для друкарні К. Мамонича († 1608) "виготовив два види руського шрифту". Повернувшись зі Львова, 26 лютого 1583 року підписав в Острозі мирну угоду з *I. Федоровим* і зобов'язався "... не... робити і виготовляти без (його) волі і поради аж до його смерті жодного шрифту для друкарства і жодної друкарні ані для себе, ані для інших сторонніх людей".

Джерела і література: Александрович В. Мистецьке середовище Острога епохи академії (1570-ті – 1630-ті рр.) // Острозька давніна: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 67, 68; Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – 2-е вид., перероб., допов. – Львів, 1983. – С. 71, 77, 107, 108; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). – Київ, 1990; Немировський Е. Л. Путешествие к истокам русского книгопечатания. – Москва, 1991. – С. 135–136; Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні (XVI – перша половина XVII ст.): 36. документів. – Київ, 1975. – С. 47–51.

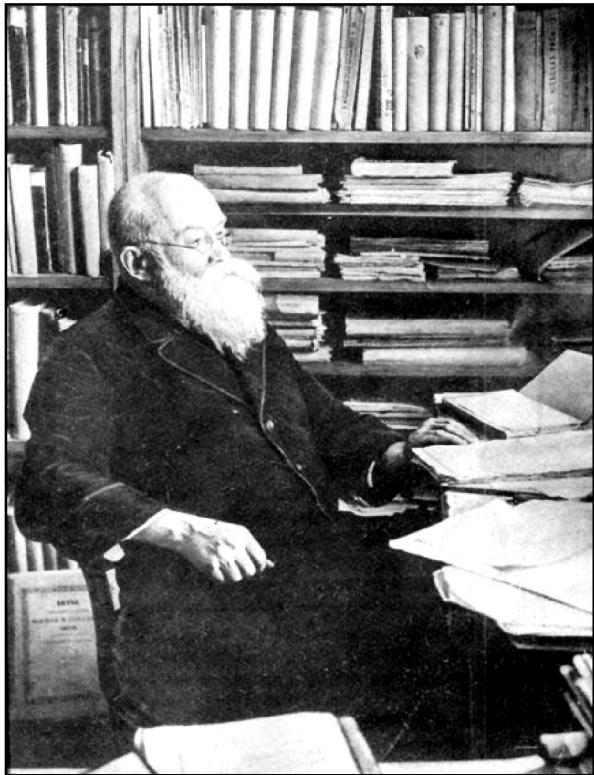
Олександр Позіховський

Грушевський Михайло (* 17.09.1866 р., м. Холм, тепер Польська Республіка – † 25.11.1934 р., м. Кисловодськ, Російська Федерація)

Видатний український історик. Перу Г. належать близько двох тисяч наукових праць. Найголовніші: "Історія України-Руси" (11 т., 12 кн., 1898–1936), "Історія української літератури" (6 т., 1923–1927).

У деяких роботах, зокрема, "Історія України-Руси", наук.-популяр. монографії "Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці" (1912), окремі розділи присвятив діяльності ОА. Оскільки ці студії мають синтетичний характер, то при висвітленні проблематики ОА вчений уникає детального її аналізу і зосереджується на загальновідомих фактах. Г. у них дає власну оцінку діяльності ОА. "Острозький епізод" в історії духовного життя XVI століття він характеризує через призму своїх народницьких поглядів. Вважає його "недовговічним" та "ефемерним".

Пояснення цього історик шукає в особистих прикметах князя *B.-K. Острозького* як фундатора Острозького наукового-освітнього осередку. На думку Г., князь *B.-K. Острозький* був типовим представником українського магнатства XVI ст., для якого приватні інтереси стояли вище від публічних. Але навіть і в приватних справах князь, на думку Г., "не показував енергії, рішучості, ініціативи". Така вада одного з найбільших мажновладців виявилася навіть у тій сфері, де він зробив найбільше – в культурно-релігійній. Тут князь, згідно з Г., виявляє себе людиною малорішучою і непослідовною. До певної "дріб'язковості і слабкості характеру", "врожденої індиферентизму" прилучались тісні зв'язки князя з польською і литовською аристократією і культурою, що ще більше унеможливлювало якусь тверду і послідовну лінію цього українського магната в проведенні культурно-національної політики. Все це, за Г., наклало відбиток на діяльність князя щодо організації друкарні і школи в Острозі.

Михайло Грушевський

Заснування ОА, як вважає Г., перебувало в тісному зв'язку з потребою видання слов'янської Біблії, організацією друкарні і зосередженням в Острозі освічених, “книжних” людей для літературної і видавничої діяльності. На думку Г., ОА була відкрита в 1570-х роках. Щодо того, до якого типу шкіл належала ОА, то вчений з цього питання, ймовірно, не мав чіткої позиції. Хоча Г. і називає її “першою школою вищого типу на Україні”, але в іншому місці зазначає, що її фундатори і провідники лише “хотіли зробити з неї школу вищого академічного типу”, але це не вдалося, оскільки не вистачало наукових сил. І тут Г. дорікає князю В.-К. Острозькому, який, на його погляд, при таких величезних засобах, що були в його розпорядженні, міг би “постягати найкращі наукові сили сучасної Європи”. Крім того, певну роль відіграв страх князя перед “введенням неправовірних елементів у шко-

лу”. Очевидно, дослідник відводив ОА місце десь посередині між “старою школою, яка не сягала понад науку русько-слов'янського читання і письма”, і школою вищого гатунку.

Незважаючи на недоліки в діяльності ОА, зумовлені, за Г., вищезгаданими суб'єктивними чинниками, цей навчальний заклад відіграв велику роль у культурно-національному русі кінця XVI – початку XVII століття. Насамперед, ОА “своїм живим прикладом збила гадки, мовби при православній вірі неможлива ніяка організована школа, ніяка освіта, ніяка наука”. По-друге, ОА, як припускає Г., була певним взірцем для організації подібних навчальних закладів в інших містах України, – наприклад, Львівської братської школи. Нарешті, головною заслugoю ОА дослідник називає її літературну продукцію. У цьому контексті цікавими і колоритними є замальовки Г. про окремих діячів Острозького науково-літературного гуртка та їхні твори: *Герасима Смотрицького* (“Ключ царства небесного”), *Мелетія Смотрицького* (“Тренос”), *Василя Суразького* (“О единой православной вере”), “Книжиця в шести розділах”), *Клірика Острозького* – дві відповіді *I. Потію* з 1598-1599 років (“Отпис на лист...” *I. Потія*), Христофора Філалета (*Мартина Броневського*) “*Апокризис*” (“*Апокризис*”).

Джерела: Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995 (перевид.). – Т. 5. – Кн. 2: Перше Відродження (1580-1610); Його ж. Історія України-Руси. – Київ (факсимільне перевидання), 1991-1995. – Т. 6; Його ж. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна: Зб. тв. – Київ, 1994. – С. 136-255.

Література: Михайло Грушевський: Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвячений 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. – Львів, 1994; Новацький Р., Тельвак В. Біографічні нариси видатних представників європейської культури. Михайло Грушевський (1866-1934) / Нариси та монографії. – Ч. 198. – Opole, 2007; Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. – Київ, 2005.

Віталій Яремчук